

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/giganci-nauki-pl/138259,Wielcy-polscy-wynalazcy-w-II-Rzeczypospolitej-Jan-Czochralski.html>
28.02.2026, 16:31

Wielcy polscy wynalazcy w II Rzeczypospolitej - Jan Czochralski

Polecamy film dokumentalny Aliny Czerniakowskiej o Janie Czochralskim - chemiku, metaloznawcy, wynalazcy szeroko na świecie stosowanej metody wzrostu kryształów, nazwanej „metodą Czochralskiego”, będącej podstawą procesu produkcji układów scalonych.

Reżyseria i scenariusz filmu: Alina Czerniakowska, konsultacja prof. Bolesław Orłowski. Ze specjalnym udziałem dr. Pawła Tomaszewskiego z Instytutu Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN we Wrocławiu.

* * *

Jan Czochralski (ur. 23 października 1885 r., zm. 22 kwietnia 1953 r.) – wywodził się z zaboru pruskiego (na świat przyszedł w Kcyni na Pałukach) w rodzinie rzemieślniczej. Wprawdzie ukończył seminarium nauczycielskie, ale z powodu zbyt słabych ocen podarł swoje świadectwo maturalne, co uniemożliwiało mu pracę w wyuczonym zawodzie. Zatrudnił się w aptece, początkowo w Krotoszynie, a od 1904 r. w Berlinie. Dyplom inżyniera chemika uzyskał w 1910 r. na politechnice w Charlottenburgu, aczkolwiek pracował naukowo już od roku 1906. Jego pierwsza publikowana praca dotyczyła krystalografii metali. W 1916 r. opracował metodę pomiaru szybkości krystalizacji metali, co ugruntowało jego pozycję w świecie nauki. Kolejny wynalazek, bezcynowy stop żółyskowy (1924), został z powodzeniem wykorzystany w kolejnictwie.

W roku 1928 Czochralski wrócił do Polski i został profesorem Wydziału Chemii Politechniki Warszawskiej. Kierował specjalnie dla niego utworzoną Katedrą Metalurgii i Metaloznawstwa. Prace, prowadzone przez niego na politechnice, związane były głównie ze zleceniami od wojska. Oprócz pracy naukowej Czochralski prowadził szeroką działalność społeczną, np. przekazywał fundusze na wykopaliska w Biskupinie.

Po klęsce wrześniowej w końcu 1939 r. za zgodą władz konspiracyjnych uzyskał od Niemców pozwolenie na powołanie do życia Zakładu Badań Materiałów. Uczynił to, korzystając z zasobów politechniki. Dzięki temu uchronił przedwojenne wyposażenie uczelni i dał możliwość podjęcia legalnej pracy przez żołnierzy AK. Czochralski ściśle współpracował z wywiadem AK, w jego zakładzie wykonywano prace na rzecz podziemia (m.in. analizę zdobytych części rakiet V1 i V2). Osobiste kontakty z Niemcami uczony wykorzystywał do ratowania ludzi z hitlerowskich więzień i obozów.

Po wojnie Czochralskiemu postawiono zarzut „współpracy z niemieckimi władzami okupacyjnymi na szkodę osób spośród ludności cywilnej, względnie Państwa Polskiego” i aresztowano. Uniewinniono go w sierpniu 1945 r., ale Senat Politechniki Warszawskiej nie zezwolił na jego powrót na uczelnię. Resztę życia spędził w Kcyni, gdzie zajmował się produkcją wyrobów kosmetycznych i drogeryjnych. Zmarł na atak serca po rewizji przeprowadzonej przez UB. Dopiero w czerwcu 2011 r. został ostatecznie zrehabilitowany przez Senat Politechniki Warszawskiej.

Biogram opublikowany w kalendarzu IPN na 2021 rok
Konsultacja merytoryczna: prof. dr hab. Włodzimierz Suleja